

**SKUPINA 0 UJEDNAČENOGA IZDANJA ISBD-A IZ 2011.
ILI KAKO SMO OD OPĆE OZNAKE GRAĐE DOŠLI DO
OBLIKA SADRŽAJA I VRSTE MEDIJA**

**AREA 0 OF THE CONSOLIDATED EDITION OF ISBD FROM
2011 OR THE PATH FROM *GENERAL MATERIAL
DESIGNATION* TO *CONTENT FORM* AND *MEDIA TYPE***

Ana Barbarić

Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu
Department of Information Sciences, Faculty of Humanities
and Social Sciences, University of Zagreb
abarbari@ffzg.hr

UDK / UDC 006.057:02
025.31:001

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper
Primljeno / Received on: 07. 02. 2011.
Prihvaćeno / Accepted on: 30. 05. 2011.

Sažetak

Uvodni dio rada donosi kronologiju izradbe ujednačenoga izdanja ISBD-a. U idućem odjeljku izložena je kratka povijest ISBD-a. Slijedi odjeljak u kojem je opisan rad ISBD-ove Studijske skupine za oznake. U središnjem odjeljku rada predstavljena je i komentirana nova skupina ISBD-a – Skupina 0 : Oblik sadržaja i vrsta medija. U zaključku su naglašeni izazovi uvođenja skupine 0 u kataložnu praksu.

Ključne riječi: ISBD, ujednačeno izdanje ISBD-a, skupina 0, oblik sadržaja, vrsta medija, katalogizacija

Summary

The introductory chapter gives a *chronological review* of the development of the *ISBD consolidated edition*. A brief history of ISBDs is described in the next chapter. What follows is a description of activities of the ISBD Material Designations Study Group. The new area of ISBD – Area 0: Content form and media type is analyzed and commented in the main chapter. Conclusion points out challenges of introducing the new area in cataloguing practice.

Keywords: ISBD, consolidated edition of ISBD, area 0, content form, media type, cataloguing

Uvod

Hrvatska knjižničarska, napose katalogna, zajednica upoznata je sa spajanjem sedam specijaliziranih ISBD-a u jedinstvenu normu. Zbog toga ćemo se u uvodnom dijelu tek ukratko osvrnuti na kronologiju izradbe ujednačenoga izdanja. Skupina za pregled i preradu ISBD-a (*ISBD Review Group*), koja djeluje pri IFLA-inoj Sekciji za katalogizaciju, utemeljila je 2003. Studijsku skupinu za razvoj ISBD-a (*Study Group on Future Directions of the ISBDs*). Upravo je ta Studijska skupina, odlučivši da je ujednačivanje moguće i nadasve korisno, po našem mišljenju, presudno doprinijela budućem kvalitetnijem razvoju ISBD-a, a možda i njegovom opstanku. Ne možemo ne spomenuti da je Dorothy McGarry, predsjednica Studijske skupine za razvoj ISBD-a, još 2005., na Međunarodnom skupu u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona, upoznala hrvatske knjižničare s radom na razvoju ujednačenoga izdanja Međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa.¹ Iako u studenom 2005. nije bila donešena konačna odluka, hoće li ujednačeno izdanje zamijeniti specijalizirane ISBD-e, ipak, bilo je jasno da normi predstoji velika promjena. Promjena je potvrđena 2006. kada je u Seulu na 72. IFLA-onoj Općoj konferenciji i vijeću Stalni odbor Sekcije za katalogizaciju donio konačnu odluku da ujednačeno izdanje ISBD-a zamijeni sedam specijaliziranih normi.² Odluka je provedena u djelo godinu dana poslije, u Južnoafričkoj Republici, u Durbanu, kada je na 73. IFLA-inoj Općoj konferenciji i vijeću predstavljeno preliminarno ujednačeno izdanje ISBD-a.³ Time je Studijska skupina za razvoj ISBD-a, osnovana 2003., završila svoj rad te je brigu oko izradbe tzv. prvoga standardnoga ujednačenoga izdanja ISBD-a preuzela Skupina za pregled i preradu ISBD-a. Pitanje je koliko je to bilo promišljeno jer je činjenica da se objavljivanje novoga ujednačenoga izdanja očekuje tek u 2011., iako je prvobitno bilo najavljivano za 2009. te nakon toga još nekoliko puta najavljivano i odgađano. Ne tvrdimo da je dužini postupka izradbe i objavljivanja novoga izdanja norme isključivo pridonijela promjena skupine ljudi koji su na njoj radili, iako je pitanje kontinuiteta u takvim poslovima iznimno važno. Sigurno je dužini izradbe novoga izdanja norme pridonijelo i rješavanje problematike, prvenstveno, *opće oznake građe*, no povezano s tim i

¹ McGarry, Dorothy. Razvoj Ujednačenoga međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa. // Zbornik radova : Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona, Zagreb, 17. – 18. studenoga 2005. = Proceedings : International Conference in Honour of the 100th Anniversary of Eva Verona's Birth, Zagreb, November 17 – 18 2005 / uredile = edited by Mirna Willer, Ana Barbarić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo = Croatian Library Association, 2007. Str. 67-74.

² Escolano Rodríguez, Elena; Dorothy McGarry. Consolidated ISBD : a step forward. // World Library and Information Congress : 73rd IFLA General Conference and Council, August 19-23, 2007, Durban, South Africa [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na: <http://archive.ifla.org/IV/ifla73/Programme2007.htm>

³ International standard bibliographic description : (ISBD) / recommended by the ISBD Review Group ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. Preliminary consolidated ed. München : K. G. Saur, 2007. Dostupno i na: <http://www.ifla.org/publications/international-standard-bibliographic-description>

posebne oznake građe, čime se bavila ISBD-ova Studijska skupina za oznake građe (*ISBD Material Designations Study Group*). To nas pitanje dovodi do središnje teme ovog rada, čime ćemo se opširnije baviti u sljedećim odjeljcima. Za sad ćemo samo istaknuti da je dokument sa Skupinom 0 : Skupina Oblik sadržaja i vrsta medija objavljen u prosincu 2009. kao amandman preliminarnom ujednačenom izdanju ISBD-a.⁴ No, to nije jedini dokument koji prati preliminarno ujednačeno izdanje. Kako ono ne sadrži, kao što je u specijaliziranim ISBD-ima bilo uobičajeno, dodatak s cjelovitim primjerima, i oni su objavljeni u posebnom dokumentu krajem 2009.⁵ Za izradbu toga dodatka bila je zadužena još jedna skupina povezana s ISBD-om, riječ je o Studijskoj skupini za izradbu primjera za ISBD (*ISBD Example Study Group*). Ističemo da dokument sadrži hrvatske primjere, koje je poslalo čak osam stručnjaka iz različitih hrvatskih knjižnica i sveučilišta.⁶

Uvodni dio završit ćemo osvrtom na najnovija zbivanja. Nacrt novoga izdanja ujednačenoga ISBD (koje više nema oznaku preliminarno) ponuđen je na javni pregled i slanje komentara u svibnju 2010.⁷ Na 76. IFLA-inoj Općoj konferenciji i vijeću, održanoj u Gothenburgu, u kolovozu 2010., pristigle primjedbe su raspravljene na sastancima Skupine za pregled i preradbu ISBD-a. Članovi Stalnog odbora Sekcije za katalogizaciju dobili su konačni nacrt (*final draft*) na usvajanje elektroničkom poštom 31. prosinca 2010. s rokom glasovanja do 31. siječnja 2011.⁸ Anders Cato, predsjednik Stalnog odbora IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju, obavijestio je elektroničkom poštom članove odbora 2. veljače 2011. kako je novo izdanje ISBD-a jednoglasno usvojeno.⁹ Ipak, neki članovi Stalnog odbora iznijeli su dodatne primjedbe, primjerice katalogizatori iz anglo-američke kataložne zajednice naglasili su problematiku odnosa ISBD-a i RDA. Problematika usklađivanja normi posebno je pitanje kojeg ćemo se,

⁴ Area 0 : Content form and media type area / recommended by the ISBD Review Group ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. December 2009, revised 28 December 2009 [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na:

<http://www.ifla.org/publications/isbd-area-0-content-form-and-media-type-area>

⁵ Full ISBD examples : supplement to the preliminary consolidated edition of the International Standard Bibliographic Description (ISBD) / compiled by the ISBD Examples Study Group ; approved by the ISBD Review Group and the Standing Committee of the Cataloguing Section of the International Federation of Library Associations and Institutions. Preliminary ed. October 2009, revised 14 December 2009 [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na:

<http://www.ifla.org/publications/international-standard-bibliographic-description>

⁶ Isto. Str. 9, 28-32.

⁷ International standard bibliographic description : (ISBD) / recommended by the ISBD Review Group ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. Consolidated ed. Draft as of 2010-05-10 [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/en/news/worldwide-review-of-isbd>

⁸ Cato, Anders. ISBD : International standard bibliographic description – Consolidated edition for approval. Poruka elektroničke pošte. (2010-12-31)

⁹ Cato, Andres. ISBD : International standard bibliographic description – Consolidated edition – approved! Poruka elektroničke pošte. (2011-02-02)

tek dotaknuti u idućim odjeljcima ovog rada. Na kraju uvoda najavit ćemo, s velikom sigurnošću, da će novo ujednačeno izdanje ISBD-a biti objavljeno tijekom 2011.¹⁰

Kratka povijest ISBD-a

Ukratko ćemo se osvrnuti i na povijest ISBD-a jer držimo da se iz pregleda razvoja normi mogu, uvelike, iščitati razlozi za njihovim spajanjem te ujednačivanjem u jedinstveni dokument.

Prvi značajan rezultat IFLA-inog napora u preispitivanju kataložne teorije i prakse radi međunarodnog ujednačivanja kataložnih postupaka bio je skup kataložnih načela, koja su kasnije postala poznata pod nazivom *Pariška načela*, prihvaćenih na Međunarodnoj konferenciji o kataložnim načelima održanoj u Parizu 1961. No, pariška Konferencija predstavljala je tek prvi korak na putu međunarodnog ujednačivanja, čega su bili svjesni i sudionici Konferencije, naglasivši važnost budućih inicijativa u jednom od zaključaka. Drugi prijelomni trenutak u međunarodnom ujednačivanju kataložnih postupaka predstavlja održavanje Međunarodnog sastanka kataložnih stručnjaka (*International Meeting of Cataloguing Experts*) 1969. u Kopenhagenu gdje je prihvaćena odluka o uspostavljanju međunarodnih normi za oblik i sadržaj bibliografskih opisa. Prva norma objavljena na temelju te odluke 1971. bila je Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija (*International standard bibliographic description for monographic publications – ISBD(M)*).¹¹ Godinu dana ranije, međunarodni program Univerzalnoga bibliografskog nadzora (*Universal bibliographic control (UBC) programme*) službeno je postao dijelom programa rada IFLA-e, što je vidljivo i iz objavljivanja spomenute norme. Uslijedilo je 1974. u Londonu, u prostorijama Britanske knjižnice, osnivanje i Međunarodnog ureda za Univerzalni bibliografski nadzor, čija je zadaća bila bavljenje pitanjima UBC-a u najširem smislu, dakle problematikom međunarodne suradnje i razmjene bibliografskih podataka između svih zemalja svijeta.¹² Kako ostvarivanje toga programa nije moglo zastati samo na ujednačivanju kataložnog, odnosno bibliografskog opisa omeđenih publikacija odnosno knjiga, pod pokroviteljstvom IFLA-e je u idućih više od trideset godina, izrađen cijeli niz specijaliziranih standarda iz obitelji ISBD koji donose propise za izradbu bibliografskog opisa različitih vrsta knjižnične građe te jedan opći

¹⁰ Dio osvrta na najnovija zbivanja vezana uz ISBD bio je 19. studenoga 2010. na 14. seminaru Arhivi, knjižnice, muzeji, održanom u Poreču, tek najavljen. Zbog pružanja cjelovite informacije zainteresiranim čitateljima, odlučili smo spomenuti i zbivanja iz prosinca 2010., te siječnja i veljače 2011. *Nap. a.*

¹¹ Byrum, John D. IFLA's ISBD programme : purpose, process, and prospects. // 3rd Meeting of Experts on an International Cataloguing Code (IME ICC3) December 12-14, 2005, Cairo, Egypt [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na: <http://www.loc.gov/loc/ifla/imeicc/source/papers-byrum.pdf>

¹² Verona, Eva. Univerzalna bibliografska kontrola i međunarodno ujednačavanje kataložnih postupaka. // *Informatologia Yugoslavica* 8, 1/4(1976), 5.

standard ISBD(G) koji je zamišljen kao osnova za pojedine specijalizirane ISBD-e, kako se oni ne bi međusobno pretjerano razlikovali. Pregled specijaliziranih ISBD-a te njihovih pojedinih izdanja donosimo u Tablici 1.¹³

Tablica 1: Pregled izdanja ISBD-a

ISBD(M)	1. izd. 1971., 1. standardno izd. 1974., prerađena izd. 1978., 1987. i 2002.
ISBD(G)	1. izd. 1977., prerađena izd. 1992. i 2004.
ISBD(S)	1. izd. 1974., 1. standardno izd. 1977., prerađeno izd. 1988. (prerađeno izd. iz 2002. objavljeno pod naslovom ISBD(CR))
ISBD(CR)	2002. (ranija izd. objavljena pod naslovom ISBD(S))
ISBD(NBM)	1. izd. 1977., prerađeno izd. 1987.
ISBD(CM)	1. izd. 1977., prerađeno izd. 1987.
ISBD(CF)	1. izd. 1990. (prerađeno izd. iz 1997. objavljeno pod naslovom ISBD(ER))
ISBD(ER)	1997.
ISBD(A)	1. izd. 1980., prerađeno izd. 1991.
ISBD(PM)	1. izd. 1980., prerađeno izd. 1991.
Smjernice za primjenu ISBD-a na opis sastavnica	1. izd. 1988., prerađeno izd. 2003.

Hrvatsko knjižničarsko društvo, kao domaći nakladnik IFLA-inih izdanja, prijevodima je, uglavnom, slijedilo objavljivanje engleskih izvornika. Pregled hrvatskih prijevoda donosimo u Tablici 2.¹⁴ (Masnim su tiskom istaknute godine objavljivanja hrvatskih prijevoda pojedinih izdanja dok su godine izdanja izvornika navedene u zagradi. U slučaju nepostojanja hrvatskog prijevoda, taj je podatak naveden u zagradi uz godinu objavljivanja izvornika.)

Iz Tablice 1 vidljivo je da je u 80-tim godinama prošlog stoljeća proveden, po riječima Johna Byruma, projekt prve opće preradbe (*the first general review project*).¹⁵ Vezano uz našu temu, ističemo, da je prvi od njegova tri temeljna cilja bio ujednačivanje odredbi specijaliziranih ISBD-a radi povećavanja dosljednosti. Iako su ISBD(A) i ISBD(PM) u prerađenom izdanju objavljeni 1991., ISBD(G) 1992., a ISBD(ER) čak 1997., što još spada u projekt prve opće preradbe, u 90-tim godinama prošlog stoljeća pokrenut je projekt druge opće preradbe koji je završio 2004. objavljivanjem drugoga prerađenog izdanja ISBD(G)-a. Iako je, prvobitno, u sklopu projekta, bilo planirano

¹³ Superseded ISBDs. // IFLA [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/en/isbd-rg/superseded-isbd-s>

¹⁴ Društvena izdanja. // Hrvatsko knjižničarsko društvo [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hr/izdanja/kategorija/drustvena/>

¹⁵ Byrum, John D. Nav. dj.

Tablica 2: Pregled hrvatskih prijevoda ISBD-a prema izdanjima i godinama objavljivanja prijevoda

ISBD(M)	1. izd. 1971. (nije prevedeno), 1974. (1. standardno izd. 1974.), 1980. (prerađeno izd. 1978.), prerađeno izd. 1987. (nije prevedeno) i 2006. (prerađeno izd. 2002.)
ISBD(G)	1979. (1. izd. 1977.), prerađena izd. 1992. i 2004. (nisu prevedena)
ISBD(S)	1. izd. 1974. (nije prevedeno), 1978. (1. standardno izd. 1977.), 1992. (prerađeno izd. 1988.)
ISBD(CR)	2005. (izd. 2002.)
ISBD(NBM)	1981. (1. izd. 1977.), 1993. (prerađeno izd. 1987.)
ISBD(CM)	1981. (1. izd. 1977.), prerađeno izd. 1987. (nije prevedeno)
ISBD(CF)	1. izd. 1990. (nije prevedeno)
ISBD(ER)	2001. (izd. 1997.)
ISBD(A)	1. izd. 1980. (nije prevedeno), 1995. (prerađeno izd. 1991.)
ISBD(PM)	1. izd. 1980. (nije prevedeno), 2006. (prerađeno izd. iz 1991.)
Smjernice za primjenu ISBD-a na opis sastavnica	1989. (1. izd. 1988.), prerađeno izd. 2003. (nije prevedeno)

objaviti i nova izdanja ISBD(A)-a, ISBD(CM)-a i ISBD(NBM)-a, kao i ISBD(ER)-a,¹⁶ objavljivanje tih pojedinačnih publikacija zaustavljeno je zbog rada na ujednačenom izdanju ISBD-a.

Na kraju ovoga kratkog prikaza povijesti ISBD-a, kojim smo tek obuhvatili redosljed objavljivanja pojedinih normi, naglasili bismo da je svaka norma prolazila točno utvrđeni postupak od pet koraka kako bi mogla biti objavljena. Takav postupak su prošla i dva dosadašnja ujednačena izdanja ISBD-a. Koraci su sljedeći: izradba nacrt, javni pregled i slanje komentara (*worldwide review*), izradba konačnog nactra, usvajanje glasanjem Stalnog odbora IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju te objavljivanje.

Naglasimo, još jednom, da se ujednačeno izdanje ISBD-a iz 2011. trenutačno nalazi u postupku objavljivanja, dakle na završnom koraku svog puta prema kataložnoj javnosti.

ISBD-ova Studijska skupina za oznake građe

Prije nego što je donijeta konačna odluka o spajanju sedam specijaliziranih normi u jedinstveni dokument, Skupina za pregled i preradbu ISBD-a prepoznala je po-

¹⁶ Riječ je o normi koja, vjerojatno, ima najsloženiji razvojni put od svih ISBD-a, u što u ovom radu nećemo ulaziti. Vidi: Klarin, Sofija. Kataložni opis elektroničke građe : magistarski rad. Zagreb : S. Klarin, 2007.

trebu poboljšavanja uputa za izradbu bibliografskog opisa, u skladu s odredbama ISBD-a, za građu koja ima svojstva opisana u različitim ISBD-ima poput elektroničkih knjiga ili karata koje imaju učestalost izlaženja kao serijske publikacije.¹⁷ Uočavajući značajan porast, koji u budućnosti može biti samo još veći, jedinica knjižnične građe koje su objavljene tako da obuhvaćaju više vrsta medija, Skupina za pregled i preradbu ISBD-a utemeljila je 2003. Studijsku skupinu za oznake građe sa zadaćom da istraži i predloži rješenje za tri temeljna pitanja:

1. istovremena uporaba različitih ISBD-a i različitih *općih oznaka građe*;
2. redosljed navođenja elementa za građu u viševrsnim formatima (*multiple formats*);
3. broj bibliografskih zapisa koje je potrebno izraditi za viševrsne verzije (*multiple versions*).¹⁸

Posljednje pitanje posebno je raspravljano na sastanku Skupine za pregled i preradbu ISBD-a održanom 2003. u Berlinu. Zaključeno je kako se nacionalne bibliografske agencije i knjižnice trebaju poticati na izradbu zasebnih bibliografskih zapisa za jedinice građe objavljene u viševrsnim formatima. Takva praksa pogoduje međunarodnoj razmjeni zapisa, što je jedan od temeljnih razloga nastanka ISBD-a. S druge strane, Skupina za pregled i preradbu ISBD-a je, također, istaknula da se knjižnice mogu odlučiti i za izradbu jednog zapisa ako im tako više odgovara.¹⁹ Primjetili bismo da kompromisan stav Skupine za pregled i preradbu ISBD-a proizlazi iz činjenice da ISBD-i u Međunarodnoj organizaciji za normizaciju (*International Standard Organization* – ISO) nikad nisu postali *de iure* normama. To možda i nije bilo presudno, sve do nedavno, jer je ISBD-e IFLA-inim UBC-om, a kasnije UBCIM programom, knjižničarska zajednica, s vremenom u potpunosti prihvatila. No, završetak spomenutih IFLA-inih programa, porast troškova katalogizacije, razvoj računalne tehnologije i drugih sustava metapodataka te nastanak kataložnih pravilnika utemeljenih na FR obitelji,²⁰ uvelike utječu na status ISBD-a kao neprijeporne bibliografske norme. Čini nam se da Skupina za pregled i preradbu ISBD-a i nije mogla donijeti drugi zaključak po pitanju izradbe jednog ili više zapisa za jedinice građe objavljene u viševrsnim formatima.

No, vratimo se Studijskoj skupini za oznake građe. Njen je rad započeo raspravama oko dvaju temeljnih pitanja: smještaj *opće oznake građe* te utvrđivanje, pojašnjavanje i utvrđivanje sadržaja i nazivlja korištenog u *općoj oznaci građe* kao i u skupinama 3, 5 i 7.²¹ Pri tome su u obzir uzete i preporuke Radne skupine 5 IME ICC-ija 2003. (*IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code* – IFLA-ini sastanci stručnjaka za međunarodni kataložni pravilnik) koja se bavila srodnom pro-

¹⁷ Escolano Rodríguez, Elena; Dorothy McGarry. Nav. dj. Str. 7.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

²⁰ FR family – FRBR, FRAD i FRISAD

²¹ Escolano Rodríguez, Elena; Dorothy McGarry. Nav. dj. Str. 7.

blematikom.²² Također se postavilo pitanje načina suradnje i usuglašavanja Studijske skupine za oznake građe sa Studijskom skupinom za razvoj ISBD-a, također osnovanom 2003. Odlučeno je da će, kad Studijska skupina za razvoj ISBD-a dovrši nacrt usklađenog teksta pojednine skupine bibliografskog opisa budućega ujednačenog ISBD-a, Studijska skupina za oznake građe ispitati i vrednovati nazivlje korišteno u specijaliziranim ISBD-ima te donijeti preporuke o sadržaju i nazivlju *opće oznake građe* kao i elementa skupina 3, 5 i 7. Ne moramo posebno naglašavati dugotrajnost i složenost takvog postupka, što je rezultiralo već spomenutom činjenicom da je preliminarno ujednačeno izdanje ISBD-a objavljeno 2007. bez skupine 0 koja je kao amandman tom izdanju objavljena tek u prosincu 2009. Ponovimo još jednom, tek će novo ujednačeno izdanje ISBD-a iz 2011. sadržavati kao sastavni dio novouvedenu skupinu 0.

Slijedi objašnjenje razloga Studijske skupine za oznake građe za uvođenje potpuno nove skupine u ISBD. Krenuvši od problematike smještaja *opće oznake građe* u bibliografskom opisu, članovi Skupine su se usuglasili oko značaja i prvenstva tog elementa kao sredstva pravodobnog upozorenja (*early warning device*) korisnicima kataloga. Temeljem takvog zaključka, sročili su izjavu koju je Studijska skupina za razvoj ISBD-a usvojila 18. kolovoza 2005. u Oslu na sastanku održanom za vrijeme 71. IFLA-e Opće konferencije i vijeća. U izjavi je naglašeno kako temeljem prepoznavanja poteškoća koje proizlaze iz postojećeg statusa neobvezatnosti *opće oznake građe*, kao i problematike njenog smještaja u opisu te nazivlja (broj i razina izraza *opće oznake građe*), Studijska skupina za oznake građe predlaže uvođenje odvojene, zasebne komponente više razine koja nije obrojčena skupina ISBD-a.²³ Istaknuto je da takva oznaka “sadržaj/nositelj” ili “sadržaj/medij” mora biti obvezatna za bilježenje u bibliografskom zapisu, za razliku od postojećeg elementa *opća oznaka građe*. Studijska skupina za oznake građe, također je naglasila kako oznaka “sadržaj/nositelj” ili “sadržaj/medij” mora biti neovisna o samom prikazu u različitim sustavima, odnosno različiti sustavi mogu prikazati sadržaj te oznake onako kako tvorci sustava ili knjižnice koje su korisnici smatraju odgovarajućim.²⁴

Suradnja Studijske skupine za oznake građe sa Studijskom skupinom za razvoj ISBD-a pod vodstvom Skupine za pregled i preradbu ISBD-a urodila je preradbom prvobitnog prijedloga tako da je umjesto neovisne oznake više razine, ipak, stvorena nova skupina ISBD-a koju ćemo predstaviti u idućem odjeljku. Zaključno možemo istaknuti kako na stvaranje skupine označene 0 nije utjecao samo smještaj *opće oznake građe* kao drugog elementa prve skupine bibliografskog opisa, nego i neostvarena zamisao da se podaci o “sadržaju/nositelju” odnosno “sadržaju/mediju” prikažu na

²² Working Group 5 – Uniform titles ; Proposals for GMDs and expression-level citations. // IFLA cataloguing principles : steps towards an international cataloguing code : report from the 1st IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code, Frankfurt, 2003 / edited by Barbara B. Tillett, Renate Gömpel and Susanne Oehlschläger. München : K. G. Saur, 2004. Str. 173-175.

²³ Escolano Rodríguez, Elena; Dorothy McGarry. Nav. dj. Str. 8.

²⁴ Isto.

višoj razini neovisnoj o ostalim skupinama bibliografskog opisa. Ne moramo posebno objašnjavati hrvatskoj kataložnoj zajednici da takvo razmišljanje, zasigurno, dijelom proistječe iz činjenice da se u formatima za strojno čitljivo katalogiziranje različiti kodirani podaci poput onih za materijalna obilježja tekstualne građe, te općenito kodirani podaci za vizualne projekcije, videosnimke, film, grafiku, trodimenzionalne umjetnine, realije, katrografsku građu, zvučne snimke i tiskane muzikalije bilježe u bloku 1-- (UNIMARC) odnosno u bloku 0XX (MARC 21), što znači da se u redosljedu strukture strojno čitljivog zapisa nalaze ispred blokova s poljima i potpoljima u kojima se bilježe elementi sukladno odredbama ISBD-a (ili kataložnih pravilnika utemeljenih na ISBD-u). Dakle, bez obzira je li riječ o kodovima ili elementima izraženim kroz riječi prirodnog jezika (razumljivim krajnjim korisnicima), očito je uvriježeno stajalište da se ti podaci moraju nalaziti u početnim dijelovima zapisa, bez obzira na format. Naravno, oblik prikaza zapisa na sučeljima suvremenih online kataloga danas više nije u potpunosti uvjetovan ISBD-om kao normom koja, između ostalog, takav prikaz i propisuje. To je posebno vidljivo u SOPAC-ima (*social OPACs*) ili web 2.0 katalozima koji preko svojih sučelja korisnicima nude suradnju pomoću aplikacija nalik na one iz popularnih društvenih mreža. Kako ni posljednja IFLA-ina publikacija koja se bavi problematikom prikaza zapisa na sučeljima kataloga iz 2005.,²⁵ ne ističe ISBD-e kao propisan oblik prikaza zapisa (iako ih navodi u Dodatku 1 koji sadrži selektivnu bibliografiju međunarodnih normi), bit će zanimljivo pratiti, na koji će način elementi skupine 0 biti prikazani na sučeljima kataloga.

Skupina 0 Oblik sadržaja i vrsta medija²⁶

Skupina 0 sastoji se od dva elementa:

- 1.1 Oblik sadržaja
- 1.2 Vrsta medija.²⁷

²⁵ Guidelines for online public access catalogue (OPAC) displays : final report, May 2005 / recommended by the Task Force on Guidelines for OPAC displays ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. München : K. G. Saur, 2005.

²⁶ Čitatelji trebaju uzeti u obzir da će hrvatski prijevod ujednačenoga ISBD-a, u izdanju Hrvatskoga knjižničarskog društva, biti objavljen 2012., što znači da prijevodi izraza iz Skupine 0 ne moraju nužno biti istovjetni konačnim rješenjima iz budućeg prijevoda. *Nap. a.*

²⁷ International standard bibliographic description : (ISBD) / recommended by the ISBD Review Group ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. Consolidated ed. Draft as of 2010-12-30. U radu citiramo neobjavljeni nacrt ujednačenog izdanja ISBD-a od 30. prosinca 2010. jer sadrži značajne izmjene u odnosu na nacrt od 10. svibnja 2010. (vidi bibliografsku bilješku pod crtom broj 7). Ipak, najnovije nazivlje i definicije elemenata dostupni su javnosti na: Vocabularies. / Open Metadata Registry [citirano: 2011-04-02]. Dostupno na: <http://metadataregistry.org/vocabulary/list.html>

Oba su elementa obvezna za navođenje u bibliografskom opisu. Propisani izvor podataka je sama jedinica građe (*the resource itself*), a elementi skupine 0 navode se na jeziku i pismu bibliografskog središta. Ovisno o jedinici građe, ujednačeno izdanje ISBD-a iz 2011. propisuje niže navedene sheme redoslijeda elemenata uključujući interpunkcijske simbole.

Oblik sadržaja (obilježje sadržaja) : vrsta medija

Oblik sadržaja (obilježje sadržaja ; obilježje sadržaja) : vrsta medija

Oblik sadržaja. Oblik sadržaja (obilježje sadržaja) : vrsta medija

Oblik sadržaja (obilježje sadržaja). Oblik sadržaja (obilježje sadržaja) : vrsta medija

Oblik sadržaja (obilježje sadržaja) : vrsta medija + Oblik sadržaja (obilježje sadržaja) : vrsta medija

Kao što možemo vidjeti, uz prvi element *oblik sadržaja* javlja se i *obilježje sadržaja* koje je obvezno ako je primjenjivo. U ranijim verzijama nacrtu ujednačenoga ISBD-a, kao i u dokumentu sa skupinom 0 objavljenom 2009. kao amandman preliminarnom ujednačenom izdanju ISBD-a, *obilježje sadržaja* imalo je značaj samostalnog elementa (što znači da je u prvom razdoblju svog postojanja skupina 0 imala tri elementa). Kako je riječ o obilježju ili kvalifikatoru koji nije primjenjiv uza sve predviđene oblike sadržaja, konačno rješenje smatramo boljim.

Izrazi za prvi element skupine 0 *oblik sadržaja* jesu:

- skup podataka
- slika
- pokret
- viševrsni oblici sadržaja
- glazba
- objekt
- drugi oblik sadržaja
- program
- zvukovi
- izgovorena riječ
- tekst.

Uvidom u propisane izraze oblika sadržaja, primjećujemo kako je nekadašnji element *opća oznaka građe* na određeni način razlomljen. Kako nas upozorava Ann M. Sandberg-Fox, opće oznake građe počele su se koristiti kao pravodobno upozorenje korisnicima da im je za korištenje audiovizualne građe potrebna oprema, te kao pomoć, makar i samo površna, u razlikovanju različitih formata djela.²⁸ Vidljivo je da je prvi element skupine 0 određen prema prvom elementu izvedenom iz suodnosa pojmova “sadržaj/nositelj” odnosno “sadržaj/medij”. Takvo rješenje sigurno pogodu-

²⁸ Sandberg-Fox, Ann M. ISBD(ER) i novi razvojni smjerovi u obradi elektroničke građe. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 1/2(2003), 53.

je osiguranju veće specifičnosti, nego što je bilo moguće *općom oznakom građe*. Postizanje dodatne, još više, razine specifičnosti omogućuje “podelement” *obilježje sadržaja* koje je obvezatno ako je primjenjivo. Unutar *obilježja sadržaja* propisani su kvalifikatori odnosno određenje vrste, pokreta, dimenzionalnosti i osjeta, kako je niže prikazano.

0.1.1 Obilježje sadržaja

0.1.1.2 Određenje vrste

- kartografski/a
- notirani/a
- izvedbeni/a.

0.1.1.3 Određenje pokreta

(koristi se isključivo uz oblik sadržaja *slika*)

- pokretna
- nepokretna.

0.1.1.4 Određenje dimenzionalnosti

(koristi se isključivo uz oblik sadržaja *slika*)

- dvodimenzionalna
- trodimenzionalna.

0.1.1.5 Određenje osjeta

- slušni/a
- gustativni/a
- olfaktivni/a
- taktilni/a
- vizualni/a.

Bilježenje određenja vrste, pokreta kao i dimenzionalnosti zapravo i nije novina sa stajališta današnjih kataložnih zapisa izrađenih u formatima za strojno čitljivo katalogiziranje jer se upravo takvi podaci bilježe u već spomenutom bloku kodiranih podataka, a neki od njih i u oznakama vrste zapisa (primjerice u UNIMARC-u “k” označava zapis dvodimenzionalne grafike). Naravno, ne moramo posebno naglašavati da je najveća razlika u odnosu na podatke iskazane kodovima u formatima za strojno čitljivo katalogiziranje ta što će elementi skupine 0 biti prikazani na sučelju kataloga (barem je tako zamišljeno) riječima prirodnog jezika. Ipak, izražavanje tih elemenata na jeziku bibliografskog središta ukazuje na njihovu usmjerenost na govornike određenog jezika, što u slučaju “malog” jezika poput hrvatskog uvjetuje relativnu ograničenost uporabe tih elemenata, iz čega proizlazi trajni značaj kodiranih podataka u međunarodnoj razmjeni zapisa. U svjetlu rasprava o prevelikim troškovima izradbe zapisa, ne možemo se ne zapitati jesu li kodovi mogli biti iskorišteni da se iz njih

računalnim algoritmima izvedu odgovarajući izrazi prirodnog jezika koji bi se mogli, isto tako, prikazati na sučelju kataloga. Bez podrobnije analize, teško je reći bi li to rješenje doprinijelo smanjivanju cijene izradbe zapisa. S druge strane, uvođenje cijele nove skupine zasigurno će dodatno povisiti troškove izradbe zapisa.

Vratimo se *obilježju sadržaja*. Svakako je najveća novost mogućnost bilježenja određenja osjeta, što će zasigurno nadopuniti zapise nekih vrsta publikacija, poput slikovnica, korisnim podacima. Opet ne možemo ne spomenuti kodove jer su i do sad postojale izvjesne mogućnosti bilježenja takvih podataka, primjerice u UNIMARC-u za olfaktivni osjet u polju 115 (kodirani podaci za vizualne projekcije, videosnimke i film) u potpolju \$b/7 u kojem se bilježi stupanj kvarenja “b” označava sumnjiv miris nitrata baze filma, a “c” oštar miris. Naravno, u *određenju osjeta* ne teži se izraziti stupanj kvarenja (iako je on, između ostalog, prepoznatljiv po mirisu), za to su zbilja pogodniji kodovi, nego olfaktivna kvaliteta zanimljiva korisniku poput, primjerice, publikacija u kojima se trljanjem određene ilustracije oslobađa neki miris.

Možemo zaključiti da se elementom *oblik sadržaja* posebice, uz navođenje *obilježja sadržaja*, kada je to primjenjivo, može bolje izraziti o kakvom je obliku sadržaja riječ i to neovisno o nositelju, za razliku od *opće oznake građe* koja je bila više usmjerena mediju, što je izazivalo poznatu nedoumicu u slučaju građe koja se sastojala od dva ili više formata (poput digitalizirane zemljopisne karte). Iako element *vrsta medija* slijedi u nastavku skupine 0, ostaje da se vidi, koliko će neovisno iskazivanje oblika sadržaja biti razumljivo krajnjim korisnicima.

Drugi element skupine 0 je *vrsta medija*. Izrazi za *vrstu medija* su sljedeći:

- audio
- elektronički/a
- mikrooblik
- mikroskopski/a
- viševrsni mediji
- drugi mediji
- projiciran/a
- stereografski/a
- neposredovan/a
- video.

Jasno je da se po svojoj prirodi ovaj element izravnije naslanja na izvornu zadaću *opće oznake građe* koja je, između ostalog, morala upozoriti korisnike da im je za korištenje neke jedinice građe potrebna oprema. Hrvatski izraz “neposredovan/a” prijevod je engleskog izraza “unmediated” koji označava da za korištenje jedinice građe nije potreban nikakv uređaj. Kako su oba elementa skupine 0 obvezni, možemo se zapitati je li racionalno u još uvijek (barem u hrvatskim okolnostima) prevladavajućem broju zapisa za tiskane knjige i serijske publikacije obvezno navoditi skupinu 0 kako je niže prikazano.

Tekst (vizualni) : neposredovan

Naravno, u slučaju posebno opremljenih slikovnica i knjiga za djecu, ovo dokazivanje nema uporište. Ipak, možemo zaključiti da je vrijednost podataka zabilježenih

u skupini 0 zasigurno veća kod netiskane građe, posebice u slučaju kad se građa sastoji od više formata. Također, ovo dokazivanje nema uporište ako ISBD promatramo kao samostalnu normu, neovisno o bilo kojem strojno čitljivom formatu, dakle kao “metadata content standard”. Ipak, propisani interpunkcijski simboli kao i propisani redoslijed elemenata i skupina ukazuju nam da ISBD još uvijek nije “prekinuo” sa svojom poviješću, što ne znači da se iz ovog oblika ne može rabiti samo onaj dio koji ima značaj norme koja propisuje samo sadržaj.

Slijedi nekoliko primjera skupine 0 za pojedine vrste građe odnosno publikacija.

Karta

Slika (kartografska ; nepokretna ; dvodimenzionalna ; vizualna) : neposredovana

Globus

Objekt (kartografski ; vizualni) ; neposredovan

Mikrofilm (tekst)

Tekst (vizualni) : mikrooblik

Tiskana muzikalija (partitura)

Glazba (notirana ; vizualna) : neposredovana

Zvučna snimka (npr., gramofonska ploča, zvučna kasetna ili CD)

Glazba (izvedbena) : audio

Izgovorena riječ : audio

Videosnimka (npr., videovrpca, videokaseta ili DVD)

Slika (pokretna ; dvodimenzionalna) : video

Film (npr., kolut filma)

Slika (pokretna ; dvodimenzionalna) : projicirana

Elektronička građa (CD-ROM)

Program : elektronički

Tekst (vizualni) : elektronički

Elektronička građa (streaming video)

Slika (pokretna ; dvodimenzionalna) : elektronička

Elektronička građa (PDF datoteka)

Tekst (vizualni) : elektronički

Viševrsna građa (videosnimka i zvučna snimka na DVD-u, brošura i fotografija)

Slika (pokretna ; dvodimenzionalna) : video. Glazba (izvedbena) : audio. Tekst (vizualni) : neposredovan. Slika (nepokretna ; dvodimenzionalna ; vizualna) : neposredovana

Ili

Viševrsna građa

Viševrsni oblici sadržaja : viševrsni mediji

U navedenim primjerima ne treba tražiti dosljednu podjelu vrsta knjižnične građe jer nam to nije bila namjera, nego su primjeri izabrani sa stajališta ilustrativnosti. Također, brojne vrste građe kao i publikacija nisu uopće obuhvaćene. S obzirom da se objavljivanje ujednačenoga izdanja ISBD-a iz 2011., u ovom trenutku, još iščekuje, kao i objavljivanje hrvatskog prijevoda, odabrani primjeri su tek preliminarnog značaja, posebice u pogledu hrvatskog nazivlja, te stoga držimo da sveobuhvatnost i nije potrebna. Još bismo istaknuli dobro poznatu činjenicu da ISBD kao međunarodna norma ne propisuje razinu zapisa, što nas dovodi do toga da će bibliografska središta u slučaju viševrstne građe za skupinu 0 morati propisati različite razine navođenja za različite vrste zapisa (od CIP-a do zapisa u nacionalnim bibliografijama), što je i vidljivo iz zadnjega navedenog primjera. Naravno, sve to pod uvjetom da knjižnice s naglaskom na nacionalne, koje su u većini zemalja ujedno i bibliografska središta (ili po novom nacionalne bibliografske agencije), prihvate u praksi skupinu 0.

Zaključak

Za kraj bismo istaknuli da se ujednačeno izdanje ISBD-a iz 2011. planira objaviti u hrvatskom prijevodu godinu dana kasnije, dakle 2012. Kako vrijedeći nacionalni kataložni pravilnik donosi tek propise za katalogizaciju omeđenih publikacija, hrvatskim katalogizatorima žurno treba nova norma, pa makar i međunarodna. Hoće li to ujedno značiti i brzo prihvaćanje skupine 0, ostaje da se vidi. To je pitanje posebice zanimljivo u kontekstu nadopune strojno čitljivih formata poljima, potpoljima i indikatorima nove skupine. IFLA-in format UNIMARC bit će, u dogledno vrijeme, proširen sukladno potrebama navođenja skupine 0. No, stvari nisu tako jednostavne kada je u pitanju MARC 21 koji u Hrvatskoj koristi značajan broj knjižnica na čelu s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom, našim bibliografskim središtem. RDA, novo izdanje anglo američkih kataložnih pravila, utemeljeno na FR modelu, objavljeno je 2010.²⁹ Ne krije se težnja njegovih tvoraca da upravo ta publikacija postane prvim pravim međunarodnim kataložnim pravilnikom te je izgledno da će se MARC 21 razvijati sukladno RDA-u. Što će u budućnosti biti poduzeto po pitanju usklađivanja ISBD-a i RDA, također, ostaje da se vidi, no i površnim uvidom u RDA jasno je da je pravilnik utemeljen na FR modelu što, po našem mišljenju, usklađivanje čini vrlo neizvjesnim. RDA ima cijela poglavlja posvećena opisu nositelja (*Chapter 3: Describing carriers*) i opisu sadržaja (*Chapter 7: Describing content*) s elementima koji se po strukturi ISBD-a bilježe u nekoliko skupina kao i mnoge nove, uvjetno rečeno elemente uključujući dijelove zapisa kojima se, do sada, nisu bavili kataložni pravilnici, poput signatura. Svakako, usporedba ISBD-a i RDA je posebna tema koja prelazi

²⁹ RDA : resource, description and access / developing in a collaborative process led by the Joint Steering Committee for Developing of RDA (JSC), representing the American Library Association ... [et al.]. Chicago : American Library Association [etc], 2010- .

okvire ovog rada. Zaključit ćemo: primjena skupine 0 izvjesnija je u onim knjižnicama ili sustavima koji koriste UNIMARC.

LITERATURA

Area 0 : Content form and media type area / recommended by the ISBD Review Group ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. December 2009, revised 28 December 2009 [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/publications/isbd-area-0-content-form-and-media-type-area>

Byrum, John D. IFLA's ISBD programme : purpose, process, and prospects. // 3rd Meeting of Experts on an International Cataloguing Code (IME ICC3) December 12-14, 2005, Cairo, Egypt [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na: <http://www.loc.gov/loc/ifla/imeicc/source/papers-byrum.pdf>

Cato, Anders. ISBD : International standard bibliographic description – Consolidated edition for approval. Poruka elektroničke pošte. (2010-12-31)

Cato, Andres. ISBD : International standard bibliographic description – Consolidated edition – approved! Poruka elektroničke pošte. (2011-02-02)

Društvena izdanja. // Hrvatsko knjižničarsko društvo [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hr/izdanja/kategorija/drustvena/>

Escolano Rodríguez, Elena; Dorothy McGarry. Consolidated ISBD : a step forward. // World Library and Information Congress : 73rd IFLA General Conference and Council, August 19-23, 2007, Durban, South Africa [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na: <http://archive.ifla.org/IV/ifla73/Programme2007.htm>

Full ISBD examples : supplement to the preliminary consolidated edition of the International Standard Bibliographic Description (ISBD) / compiled by the ISBD Examples Study Group ; approved by the ISBD Review Group and the Standing Committee of the Cataloguing Section of the International Federation of Library Associations and Institutions. Preliminary ed., October 2009, revised 14 December 2009 [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/publications/international-standard-bibliographic-description>

Guidelines for online public access catalogue (OPAC) displays : final report, May 2005 / recommended by the Task Force on Guidelines for OPAC displays ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. München : K. G. Saur, 2005.

International standard bibliographic description : (ISBD) / recommended by the ISBD Review Group ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. Preliminary consolidated ed. München : K. G. Saur, 2007. Dostupno na: <http://www.ifla.org/publications/international-standard-bibliographic-description>

International standard bibliographic description : (ISBD) / recommended by the ISBD Review Group ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. Consolidated ed. Draft as of 2010-05-10 [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/en/news/worldwide-review-of-isbd>

International standard bibliographic description : (ISBD) / recommended by the ISBD Review Group ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. Consolidated ed. Draft as of 2010-12-30.

Klarin, Sofija. Kataložni opis elektroničke građe : magistarski rad. Zagreb : S. Klarin, 2007.

McGarry, Dorothy. Razvoj Ujedinjenog međunarodnog standardnog bibliografskog opisa. // Zbornik radova : Međunarodni skup u čast 100-te godišnjice rođenja Eve Verona, Zagreb, 17. – 18. studenoga 2005. = Proceedings : International Conference in Honour of the 100th Anniversary of Eva Verona's Birth, Zagreb, November 17 – 18 2005 / uredile, edited by Mirna Willer, Ana Barbarić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo = Croatian Library Association, 2007. Str. 67-74.

Sandberg-Fox, Ann M. ISBD(ER) i novi razvojni smjerovi u obradi elektroničke građe. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 1/2(2003), 50-59.

Superseded ISBDs. // IFLA [citirano: 2011-02-12]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/en/isbd-rg/superseded-isbd-s>

Verona, Eva. Univerzalna bibliografska kontrola i međunarodno ujednačavanje kataložnih postupaka. // Informatologia Yugoslavica 8, 1/4(1976), 1-22.

Vocabularies. // Open Metadata Registry [citirano: 2011-04-02]. Dostupno na: <http://metadataregistry.org/vocabulary/list.html>

Working Group 5 – Uniform titles ; Proposals for GMDs and expression-level citations. // IFLA cataloguing principles : steps towards an international cataloguing code : report from the 1st IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code, Frankfurt, 2003 / edited by Barbara B. Tillett, Renate Gömpel and Susanne Oehlschläger. München : K. G. Saur, 2004. Str. 173-175.